

Sygn. akt I CSK 687/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa K. M.

przeciwko W. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 28 października 2016 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 1 kwietnia 2015 r., sygn. akt VI ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 9 lipca 2014 r. oddalił powództwo K. M. skierowane przeciwko W. S. o zasądzenie kwoty 247 134,36 zł wraz z odsetkami tytułem zwrotu nakładów poczynionych na nieruchomość pozwanej położoną w C.

Ustalił, że w dniu 20 maja 1976 r. strony zawarły nieformalną umowę sprzedaży nieruchomości położonej w C. przy ul. Ż., stanowiącej zabudowaną działkę nr 73 o obszarze 1,54 ha, za cenę w kwocie 120 000 starych złotych. Postanowieniem z dnia 22 sierpnia 1994 r. Sąd Rejonowy w W. stwierdził, że z dniem 1 marca 1986 r. pozwana nabyła przez zasiedzenie własność nieruchomości położonej w C., stanowiącej działkę nr (...) o obszarze 0, 1086 ha. W chwili zawarcia umowy budynek znajdujący się na działce nr 73 nie nadawał się do zamieszkania. Powód przeprowadził remont, w ramach którego doprowadził wodę, założył centralne ogrzewanie, urządził szambo, wymienił stropy, pokrycie dachowe, okna i podłogi, ogroził działkę oraz wybudował garaż i komórkę gospodarczą.

Wyrokiem zaocznym z dnia 4 stycznia 1985 r., I C (...), Sąd Rejonowy w W. orzekł eksmisję powoda, wraz z osobami wywodzącymi od niego swoje prawo, z budynku przy ul. Ż. Z kolei wyrokiem z dnia 26 stycznia 2006 r., XXV C (...), Sąd Okręgowy w W. nakazał powodowi wydanie przedmiotowej nieruchomości. Wyroki te nie zostały dotąd wykonane.

W. S. wystąpiła przeciwko K. M., W. M. i T. M. z pozwem o zasądzenie kwoty 47 499,62 zł z tytułu wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości w okresie od dnia 1 stycznia 1994 r. do dnia 28 stycznia 2005 r. W sprawie tej Sąd Okręgowy w W. na podstawie opinii biegłego inż. Z. G. ustalił, że w latach 1976 – 2007 powód poczynił nakłady konieczne o wartości 212 414 zł, po czym, po uwzględnieniu podniesionego zarzutu potrącenia wierzytelności z tytułu nakładów, wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2008 r., XXIV C (...), oddalił powództwo. Przyjął, że, ze względu na skierowanie roszczenia o wynagrodzenie w kwocie 47 499,62 zł przeciwko trzem pozwanym, zarzut potrącenia podlega uwzględnieniu wobec K. M. do kwoty 15 833,21 zł. Apelacja powódki od tego wyroku została przez Sąd Apelacyjny oddalona wyrokiem z dnia 20 marca 2009 r.

Umową z dnia 31 sierpnia 2011 r. pozwana darowała nieruchomość położoną w C. przy ul. Ż. B. K.

Sąd Okręgowy podzielił opinię inż. Z. G. dotyczącą wartości poczynionych przez powoda nakładów w kwocie 212 414 zł, sporządzoną w sprawie XXIV C (...), stanął jednak na stanowisku, że powództwo należy uznać za przedwczesne. Uznał, że przyznanie posiadaczowi w złej wierze roszczenia o zwrot nakładów koniecznych wymagalnego z chwilą ich dokonania naruszałoby zasady słuszności. W takim wypadku bowiem posiadacz w złej wierze, władający rzeczą z przyczyn niezasługujących na akceptację, uzyskiwałby możliwość decydowania o sposobie wykonywania cudzego prawa własności i czynienia nakładów niezgodnie z wolą i interesem właściciela. Trzeba zatem przyjąć, że powód, jako samoistny posiadacz w złej wierze, może dochodzić od pozwanej zwrotu nakładów koniecznych dopiero z chwilą wydania nieruchomości.

Wyrokiem z dnia 1 kwietnia 2015 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda, aprobuując zarówno ustalenia faktyczne, jak i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji. Dodał, że na rzecz przyjętej koncepcji przemawia także art. 226 § 2 k.c., zgodnie z którym samoistny posiadacz w złej wierze może żądać jedynie zwrotu nakładów koniecznych, i to o tyle, o ile właściciel wzbogaciłby się bezpodstawnie jego kosztem. Fakt wzbogacenia, jego rozmiar i wartość można natomiast określić dopiero po zwrocie rzeczy.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego powód, powołując się na obie podstawy z art. 398³ § 1 k.p.c., wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Wskazał na naruszenie art. 365 § 1 k.p.c. przez pominięcie faktu, że Sąd Okręgowy w W. prawomocnym wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2008 r. oddalił powództwo na skutek uwzględnienia zarzutu potrącenia wierzytelności z tytułu nakładów, a tym samym uznania jej za wymagalną, i art. 226 w związku z art. 229 § 1 k.c. przez przyjęcie, że samoistny posiadacz nieruchomości może dochodzić zwrotu poczynionych nakładów dopiero z chwilą jej wydania właścicielowi.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Wyrażona w tym przepisie moc wiążąca prawomocnego orzeczenia

zapadłego między tymi samymi stronami w nowej sprawie o innym przedmiocie polega na zakazie dokonywania ustaleń i ocen prawnych sprzecznych z osądzoną sprawą (art. 366 k.p.c.). Moc wiążącą w kolejnej sprawie uzyskują jednak tylko ustalenia dotyczące tego, o czym orzeczono w związku z podstawą sporu, czyli rozstrzygnięcie o żądaniu w związku z jego podstawą faktyczną. Oznacza to, że moc wiążącą na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. ma jedynie sentencja prawomocnego orzeczenia, a nie zawarte w uzasadnieniu motywy rozstrzygnięcia. Motywy te w niektórych wypadkach mogą mieć znaczenie dla określenia mocy wiążącej, ale tylko w granicach, w jakich stanowią sprecyzowanie rozstrzygnięcia zawartego w sentencji, niezbędne do wyjaśnienia jego zakresu. Moc wiążąca nie rozciąga się natomiast na kwestie pozostające poza sentencją, w tym ustalenia i oceny dotyczące stosunku prawnego stanowiącego podstawę żądania, o którym orzeczono. Nie są nią zatem objęte rozstrzygnięcia o zasadności zarzutów podnoszonych przez pozwanego, takich jak np. zarzut potrącenia, zarzut prawa zatrzymania, nieważności lub bezskuteczności umowy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, nie publ., z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, nie publ., z dnia 13 października 2005 r., I CK 217/05, nie publ., z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 20, z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 279/09, nie publ., z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09, OSNP 2011, nr 17-18, poz. 225, z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011, nr 2, poz. 16, z dnia 11 lutego 2011 r., I CSK 249/10, OSNC-ZD 2012, nr A, poz. 6, z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, nie publ., z dnia 28 maja 2015 r., III CSK 330/14, OSNC 2016, nr 5, poz. 62, z dnia 27 stycznia 2016 r., II CNP 10/15, nie publ., z dnia 7 kwietnia 2016 r., III CSK 276/15, nie publ. i z dnia 18 maja 2016 r., V CSK 603/15, nie publ.).

U podstaw rozstrzygnięcia w sprawie XXIV (...) – jak trafnie zauważa skarżący – legło stanowisko sądu orzekającego o wymagalności roszczenia o zwrot nakładów. Nie oznacza to jednak, że jest ono objęte mocą wiążącą wyroku Sądu Okręgowego w W. dnia 8 kwietnia 2008 r., XXIV C (...), mocą tą bowiem – o czym była już mowa – nie są objęte rozstrzygnięcia o zasadności zarzutów podnoszonych przez pozwanego. Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem, zarzut potrącenia jest natomiast środkiem obrony pozwanego, a nie formą dochodzenia

roszczenia. Nieuwzględnienie przez sąd zarzutu potrącenia nie wywołuje stanu sprawy osądzonej i nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu w oddzielnej sprawie roszczenia objętego tym zarzutem (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1987 r., III CZP 69/87, OSNC 1989, nr 4, poz. 64 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2005 r., III CK 540/04, nie publ., z dnia 7 listopada 2008 r., II CSK 243/08, nie publ., z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 488/10, nie publ. i z dnia 21 czerwca 2012 r., III CSK 317/11, nie publ.).

Ubocznie tylko trzeba przypomnieć, że pozwany może przedstawić do potrącenia część swojej wierzytelności, ale tylko w granicach żądania pozwu. Nadwyżka nie może być przedmiotem rozpoznania przez sąd, który musi uwzględnić regułę, że potrącenie następuje do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 k.c.; zob. też uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2007 r., III CZP 58/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 44). Przedmiotem rozpoznania w sprawie XXIV C (...) była więc tylko część wierzytelności z tytułu nakładów w kwocie 47 499,62 zł.

Przechodząc do oceny drugiego z podniesionych zarzutów, trzeba zgodzić się ze skarżącym, że na gruncie art. 226 k.c. w orzecznictwie nie jest jednolicie postrzegana kwestia, kiedy powstaje i staje się wymagalne roszczenie o zwrot nakładów. Przyjmowana jest koncepcja, że roszczenie o zwrot nakładów koniecznych powstaje i staje się wymagalne z chwilą ich dokonania, natomiast roszczeń o zwrot innych nakładów można dochodzić z chwilą zwrotu rzeczy właścicielowi (zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 1973 r., III CZP 17/73, OSNCP 1974, nr 4, poz. 66 i z dnia 19 marca 1975 r., III CZP 13/75, OSNCP 1976, nr 2, poz. 25 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1967 r., III CRN 356/67, OSNCP 1968, nr 8-9, poz. 148, z dnia 30 grudnia 1971 r., III CRN 375/71, nie publ., z dnia 10 sierpnia 1988 r., III CRN 229/88, OSNCP 1990, nr 12, poz. 153, z dnia 21 stycznia 2004 r., IV CK 362/02, nie publ., z dnia 19 stycznia 2005 r., I CK 476/04, nie publ., z dnia 22 marca 2006 r., III CSK 3/06, nie publ., z dnia 23 marca 2007 r., V CSK 480/06, nie publ., z dnia 11 czerwca 2008 r., V CSK 28/08, nie publ.). Wyrażany jest również pogląd, że roszczenie o zwrot nakładów, bez względu na to czy są to nakłady konieczne, użyteczne, czy zbytkowne, powstaje i staje się wymagalne dopiero z chwilą wydania rzeczy właścicielowi (zob.

wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 1971 r., III CRN 45/70, OSNCP 1972, nr 1, poz. 9, z dnia 10 października 1997 r., II CKN 371/97, nie publ., z dnia 3 października 2003 r., III CKN 402/01, nie publ., z dnia 30 maja 2007 r., IV CSK 71/07, nie publ., z dnia 22 lutego 2010 r., IV CSK 436/09, nie publ. i z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 324/06, nie publ.).

Opowiadając się za wymagalnością roszczenia o zwrot nakładów z chwilą wydania rzeczy właścicielowi, Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 8 kwietnia 1971 r., III CRN 45/70 oraz z dnia 10 września 1993 r., I CRN 115/93, stwierdził jednak, że roszczenie to nie mogłoby być uznane za przedwczesne, gdyby posiadacz wyraził wobec właściciela gotowość wydania nieruchomości, a właściciel tej oferty nie przyjął i pozostawał w zwłoce w odbiorze nieruchomości. Natomiast w wyroku z dnia 26 lipca 2001 r., IV CKN 407/00 (Wokanda 2001, nr 12, s. 10) stanął na stanowisku, że roszczenie o zwrot nakładów poczynionych na nieruchomość nie może być uznane za przedwczesne, jeżeli właściciel dysponuje prawomocnym orzeczeniem sądu nakazującym wydanie nieruchomości, lecz go nie realizuje. Nie wnikając bliżej w niejednolicie postrzeganą w orzecznictwie kwestię wymagalności roszczenia o zwrot nakładów, trzeba zgodzić się z przytoczonym poglądem, wyrażonym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2001 r., IV CKN 407/00.

W niniejszej sprawie pozwana dysponuje prawomocnymi wyrokami z 1985 i 2006 roku, nakazującymi eksmisję powoda wraz z domownikami z budynku położonego przy ul. Ż. oraz wydanie nieruchomości położonej w C., których – jak dotąd – nie zrealizowała. W tej sytuacji, nawet przy przyjęciu podzielanej przez Sąd Apelacyjny koncepcji wymagalności roszczenia o zwrot nakładów dopiero z chwilą wydania rzeczy właścicielowi, roszczenie powoda o zwrot nakładów nie może być uznane za przedwczesne. Dochodzone roszczenie trzeba więc uznać za wymagalne, a podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 226 k.c. za uzasadniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

r.g.